

վը պիտի շատանանք: Թէ ինչ թերութիւններ ունեցած է՝ մէկ կողմէն, իսկ միւս կողմէն՝ թէ ո՛րքան լուրջ, առողջ, ազնիւ, տոկուն եղած է ան՝ միշտ ցորարձակը հայ ոգիին: Իւրացնող օտար գրականութիւնէ՛ ինչ որ շինարար է և կը սատարէ անդրազոյն դարգացումի, թէ ինչ էին ոսկի, արծաթ ու պղինձ դարերը, ինչ էր գրական վերածնունդը, ինչ է գրականութեան ներկան, ինչ են անոր ազագայ ակնկալութիւններն ու կարելութիւնները՝ չենք կրնար լայնօրէն բացատրել ներկայ համրւած վայրկեաններուն մէջ: Սակայն նուիրական պարտք մըն ալ չկտուել թէ մեր գրականութիւնը նոյնիսկ իր համեմատարար ազգատիկ ու թերի հանգամանքովը գերագանցապէս սատարած է ազգային գոյութեան պահպանումին. պահած է գմկ անգիր գրչուին ու քուրդին վիճակակից ըլլալու զերագոյն դժբաղդութիւնէն:

Պէտք չէ մոռնալ նաև թէ «Շաւարշան»՝ Գոյէճիս Հայ ուսանողական գրական միութիւնը ևս, որուն հովանաւորութեան ներքեւ կը աճենք սոյն Յոյեւիանը, իր գոյութիւնը կը պարտի Հայ Գրին:

Արդ, ազնիւ հայրենակիցներ, եթէ վերև արուած առաւելութիւնները կ'արժեն—

ինչ կ'ըսեմ: անտարակոյս կ'արժեն—, ուստի մենք ալ սոյն հանդիսաւոր ժամունէ ջերմ յարգանքով ու ծայրալիւ պատկառանքով կը բոլորուինք բուրվառելու բիւրից խնկելի յիշատակը անոնց, որ յօրինեցին Գիրը, ծնունդ տուին հարազատ Հայկական Գրականութեան, դայեկեցին զայն, սնուցին զայն, արուեստ գրին անոր մէջ՝ մինչև որ հասուցին արդի փառաւոր վիճակին: Արդ ո՞վ չգիտեր թէ այդ պատկառելի երախտաւորներուն շողուն բոլոր կը կազմեն Մ. Մեսրոպ, Մ. Սահակ և Արքայ Վառձապուն, և անոնց անմիջապէս յաջորդող հոյանուն մատենագիրները, ինչպէս նաև յետագայ խաւարաբոր դարերու մէջ իսկ գրականութեան պղպուն ջահը վառ պահող համրէն գրական վաստակաւորները, ապա գրական վերածնունդին ստար ու ուսնվիրայ հանդիսացող մեծ Մխիթար Աբրայ և մխիթարեան գրական համաստեղութիւնը, և անոնց հետ համընթաց բոլոր անցեալ ու ներկայ գրական աշխատաւորները, որոնք այժմ հազար հինգ հարիւր տարիներու երկարածիք թասերարեմէն մեզ կը զխոն:

Հազար ու թիւր յարգանք անոնց պաշտելի յիշատակին:

25 Հոկտ., 1913.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵՒ ՀԱՅ ԳՐԻ ԳՐԻՏԸ

Լ. ԼՈՒՍԻԿԵԱՆ

Հին սատուածները մեռան արիւնարբու գուպարի,
Անոնց տեղ հատ մը մընաց հեղ, գրթմախրա ու բարի,
Մահատարած գունդերու, զրահներու, սուրի տեղ
Նոր մի բանակ երևցաւ ուսին բարձած խաչն անգեղ,
Ու բարութեան անունով զրոտն արուաւ ու զխօրէն...
Ստակ՛ւ՛մ, ստակ՛ւ՛մ, խաչերու ներքև սուրն էր ազօրէն,
Որ կը թաքէր նենգամիտ ու մահաչո՛ղ, սնարգասր,
Կ'ուղէր առնել հին կրօնն հերոսներու հրաշափտու,
Գիակներու, արիւնի, ամենկ զոհի սնրսպաւ,
Աւերներու, մոխիրի վրայ կերտել նոր տաճար,
Այլուներ բարբանջել օտար լեզուով մ'անհաղորդ,
Եւ անձանթ Աստուծոյ պաշտամունքներ ձեւել խորդ:

Սէզ Տարսնի ստուածները մըշտպատ՝ արսեցոն ,
 Պայքարեցան կենսարաղձ , չանթիրու պէս հրահոսան ,
 Բայց տաճարները ինկոն մարմարակերտ , ձիւնագեղ ,
 Ազաւնիները մեռան , սուրն հարածեց ամեն տեղ ,
 Ըսպառեցաւ սրբաշէն սարուշանին մէջ կրակ ,
 Եւ անտառներն զիցանուէր եղան անսորբ , աւերակ... :
 Եւ ստուածները գացին , զընաց Վահագն : Անահիտ ,
 Ու սակեմայրն աւր-Ասպիկ լըքեց իր գետը վրձիտ ,
 Ուր մըշտպատ լողանքով կ'ոտոզէր հոգն հայրենի :

Սուզնց միտքի սահվիրան խորաթափանց իր աչքը ,
 Վերն անրատոյգ եթերի անգայտ ալքերն արվաջեր ,
 Հայրենարաղձ իր քայլերն ուղղեց օտար հորիզն
 Պըրպըռակու հին զիրքերն իմաստութեան գեղածօն :
 Տեսիլքի մէջ ամբասիր միտքի ազնիւ վերացման՝
 Տակաւին ինք կ'երկնէր միշտ : Ու մտղէս մ'որ կուգար ման
 Դալուէկ ձեռներն կը լիղէր , զերդ յորդառատ պողպաջուն
 Ազրիւրն լոյսին ու յոյսին : Հոն , ազուսթեւ մի թրոշուն
 Եկեր լուռ զինք կը դիտէ : Ճըպուսն է սր գեռ կուլայ ,
 Ու հողն ազնիւ , արգունանց՝ բիւրեղ , յասպիս , շափիւղայ ,
 Իր արցունքներն շիթ առ շիթ կը քըրարնի տամկորէն ,
 Եւ գէջին մէջ բուսարոր յուսթի կանաչն որմերէն
 Դուրս կը խուժէ , կը խայտայ , ու կը սարսոտայ հեւ ի հեւ :
 Կ'անցնի սերուն ու ծիծառ , կ'անցնի արտօյան արփաթեւ :
 Ու ժամանակն ալ կ'անցնի : Կ'անցնի Աստուածը հայուն :
 Ու լոյսերով առըցուն , տեսիներով առըցուն ,
 Դեռ ինք կ'երկնէ ու կ'երկնէ միտքի ազնիւ վերացմամբ :
 —Անցնող կրուսնին բարձրերէն ու ծիծեանակն հապըշտապ
 Տակաւին հոն կը անննն երկունքն հայուն հերձիրան ,
 Տառապանքէ սյալլա՛ծ , խաչուա՛ծ հողի՛ն իսկ վըրան՝
 Ուր Վահագնի սակեճող քաջամարտիկ ասարժուն
 Հայը մարմինն կը ձօնէր հրակայակերտ , քաջազուն ,
 Եւ իր զրնդերն պողպատէ՛ յորդ ուժերով ակաղձուն :
 Տակաւին հոն են մասունքն , սուրբ հողերուն իսկ վրան ,
 Տառապանքէ սյալլա՛ծ , խաչուա՛ծ հայուն հերձիրան :
 Անցնող կրուսնին բարձրերէն ու ծիծեանակն հապըշտապ ,
 Եւ հայորդի՛ն հարածուա՛ծ , յոգնա՛ծ , ծիրա՛ծ , վըշտատա՛պ
 Կ'ըղձան տեսնել լոյսն ազու այդ տեսիլքին զիւթական ,
 Բուրել անոր հողէոյն խուսնին արտասուսթնոր , կաթնոցի՛ն... ,
 Բայց հոն աւա՛ղ որ չրկան փըրկող հետքերն հայ Աստուան ,
 Չրկան լոյսերն այն ազու թովչանքներով առըցուն : —
 Ու ժամանակը կ'անցնի , կ'անցնի Աստուածը հայուն ,
 Ու լոյսերով առըցուն , տեսիլքներով առըցուն
 Դեռ ինք կ'երկնէ ու կ'երկնէ միտքի վրձիտ վերացմամբ ,

Կուտայ իր միաքն ու արիւն, կուտայ իր կեանքն ու աւելն,
 Կերտելու զերդ ջինջ աեսիլ Ա. Ե. Է. Ը. Ի. Ո. Ի.
 Ա՛լ կ'ամպրոպի իր հոգին զերդ հրարուզիս մ'աննախորդ,
 Գիրերն ալ ձեւ կը զգենուն, կ'ըլլան ձեւեր թըրայորդ :

Փարնանաշուէշ քամիներ ցուրտ, ձիւնահոծ Հայաստան,
 Մոզական հեշտ զօրութեամբ զեղերիքներ են դրախտանման
 Ամպախաղայ սէզ սարերն կենսատօքոր զարունէն
 Իրենց հերձոտ, ժայռմբեր զազաթները կը պրճնեն,
 Եւ անտառներն անթափանց, ստուերահո՞ծ՝ կ'արթըննան
 Լերանց լանջքին բարձրաբերձ՝ զերդ մորճ բուրգեր դիւթա-
 կան :

Գեան անհրլու կը բախի իր ափերուն զըրկարաց
 Զինի մորուտ, զահավէժ հեղեղներէն զխովցած :
 Մայր բնութեան շունչն է տաք որ հոգին մէջ կ'ողորի,
 Կեանքն է, Զատի՛կն, Յարութի՛ւնն է շնորհազարդ ու
 բարի :

Այն առաւօտն արփաջեր՝ աշխէտ ձիւն մը վըրայ
 Թեթեւազգեստ սուրհանդակ մ'էջմիածին կը սուրայ :
 Զերդ հոկայ օձ մ'արահեան նեղ ոլորուն կը սողայ,
 Լեռան ժեռուտ եզերքէն ուր ձին հագիւ կը խաղայ
 Ու մերթ կ'իջնէ խորախոր անդունդներուն մէջ սարին
 Ու կ'անհետի առյաւէտ ծրփանքին մէջ անտառին :
 Ան կը սուրայ : Անտառ ձին ալ փըրփերբախ կը սուրայ,
 Կը զգայ խայտանքն հոգիին զօր կը կըրէ իր վրայ :
 Ան կը սուրայ ցանկելով բուռ բուռ վարդերն ժրպիտին,
 Ծափն ու պարերն խընդագին՝ գիւղակներու իսկ յետին :
 Զիտն պայտին հարուածէն մէն մի քաղաք կը թընդայ,
 Գընացքն անոր զերդ ասուպ մը շողողուն, լուսընծայ,
 Ուրախութեան ցոլքերով կը առգորէ իր ճամբան,
 Գիրի գիւտի աւետիան կը վարակէ իր բերան :

Եւ ուղիս պէս յորդածուի, ու ծովի պէս անսահման
 Աշխարհը հայ կը սարսուայ խինդի տենդով մ'աննըման,
 Հայ կեանքն ամբողջ ոտք կ'ելլէ, աէրն ու ծառան իր հրբու,
 Կրկայ թափոր մը հրակայ՝ օրուան հերոսն յարգելու :
 Ռսկեճամուկ զգեստով ու սուրն կապած իր մէջքին
 Եւ սուր շողովն թրխագեղ, արժըւարիք իր աչքին,
 Կուգայ Պարթեւ Ս. Սահակն բերկրանքներով սրբարբած :
 Կուգայ իշխանն Վառձապուն, հայրենաչէն, փառապանծ,
 Որու խաղաղ օրերուն, արշալոյսի հանգունակ,
 Սահմանուած էր լոյս տեսնել մարքի այս վեհ յազթանակ :
 Նախարարներն ալ կուգան, ստանիկներն յաղթութեղ
 Մետաքս, բնիկ, սսկեհուռ զգեստներով գունազեղ,
 Մըրրկարաշ, ստոստուն նրժոյգներով բորբեռանդ,

Որոնց պայտէն մեծադորդ կը ցայտէ հո՛ւր , ամպ ու շանթ :
 Խուճին ոսկեհիւս ծամերով իշխաններու դեռատի
 Զերդ ծիածան կը շողայ ու գերդ թարմվարդ կը ժլպտի ,
 Կուգան , բոլո՛րը կուգան կազմել թափորն այդ մեծղի ,
 Արքունականն ու կրդեր , միաքի մըշակն փոյթեռանդ ,
 Վաստակաւո՛րն ալ արդար մայր հողին ճօխ , արգաւանդ
 Արհեստաւորն ալ կուգայ , ծերն ու տղա՛քն արեգծին ,
 Ամենն , ամենն ալ կուգան արքայական հանդէսին ,
 Մինչ հայուհին արփաջեր , կայտառ գեղջուկը դաշտին
 Ճամբու երկայնքն է կեցեր , ցախերու մէջն ու կտին :
 Ամենն , ամենն ալ կ'երթան մեծափարթամ հանդէսին ,
 Կ'երթան , կ'երթան ամենն ալ , տէրն ու ծառան միասին ,
 Փող ու թրմբուկ խնդաղին եւ ազուածայն բամբիւ վին ,
 Կ'երգեն շանթերն ու մըրրիկն իմաստութեան հայ ցեղին :
 Տաճարներու մթթաքող գըմբե՛մներուն տակ լրտին ,
 Հայ ցեղն ամբողջ կը տօնէ այսօր Զատիկ մը կըրկին :
 Խորաններէն սրբաճառ աւետարանը միւս օր
 Պիտի կըրնար տալ հայուն ճշմարտութիւն կենսածոր ,
 Պիա՛ թընդալին գըմբեթներն Աւետարանն հայտառա ,
 Պիա՛ երգըւէր պիւտն հայ հաւատքին սրբապիտա ,
 Պիտի ծաղկէր հայ հողին գիտակցութիւն թերթ առ թերթ
 Հայրենիքի դրախտական պուրակին մէջ կենսաւեա :
 Հայն պիտի զիր ունենար և դըպրութի՛ւն բազմարոււտա ,
 Ուր անձիկ սիրան ու հողին , կեանքը պիտի բարախէր ,
 Ուր միաքը հայ՝ կենսայորդ իր հուր տենջերը ապէ ,
 Վաղն անձանթ գիւղակներն մութ , մտպըւած անկիւնէն
 Լոյսի ազնիւ բեղմնաջան ուսփիրանե՛ր պիտ՝ ձօնեն ,
 Վաղն ստրուկները հըլու՝ իմաստութեան գանձերէն
 Իշխաններու հաւատար ճօխ բաժիններ պիտ՝ առնեն ,
 Տառանպանքի տակ ծրուած ո՛վ վըշտակո՛ծ հայրգի ,
 Այսօր տօնն է քու Զատիկին , ուր ձերբազերծ կազաւի
 Հայ ցեղն , հայ միաքն ու հայ կեանքն ծաարութեան շըղ-
 թայէն :

2. ՅՈՒՄԵՆԻԱԿԱՆ ՏՕՆԸ Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԵԶ

ՅՈՒՄԵՆԻԱ 3. ՄԵՂՍՈՒՆԻ

Քաղաքիս ազգ . Ս . Սահակեան Իտատի
 Վարժարանի կրթական պաշտօնէութեան
 նախաձեռնութեամբ՝ հայ երեք յարանուա-
 նութեանց ներկայացուցիչ՝ համազգային
 յանձնախումբ մը կազմակերպեց մեծ Յոսե-
 փնական աննախընթաց տօնակատարու-
 թիւնը՝ ի յիշատակ հայ գրերու գիւտին

1500 և հայ սպագրութեան 400ամեայ
 զոյութեան :

Հանդէսը տեղի ունեցաւ կիրակի օր (13
 Հոկտ .) ժամը 1ին (ը . թ .) ազգային Ս . Սա-
 հակեան Վարժարանի սրահը՝ ուր փութա-
 ցին ներկայ գտնուել թիւով 800 հրաւիր-
 եալ ազգայիններ :